

Polovedlejší věty se spojkami *jestli, pokud, aby* v současné češtině

JOSEF ŠTĚPÁN

Semi-subordinate clauses with the conjunctions *jestli, pokud, aby* in contemporary Czech

ABSTRACT: In Czech linguistics research, semi-subordinate clauses, which are typical for spoken Czech, are most often classified as a type of parenthesis, while in the research conducted abroad they are connected with the issue of evidentiality. In this article, they are delimited as sentences restricting the validity of the content of the main clause, in transition between determination and parenthesis. These clauses are among the means of text construction. Semi-subordinate clauses have three traits: non-integration into another clause as its clause element, the trait of commenting on another clause (the second level in complex sentence is created by these traits) and the presence of a subordinating connective. In the first stage of classification, clauses with conditional, limitation and purpose adverbial conjunctions are analysed. In the second stage, they are classified based on whether they comment on the whole main clause, or (rarely) only an element of it. In commenting on the whole main clauses, their attitude type, having a subjectifying character, and the stylization type of commenting are distinguished. In the attitude type, epistemic modality in particular is explained.

Key words: semi-subordinate clause, trait of commenting, speaker's attitude, epistemic modality, stylization of the message

Klíčová slova: polovedlejší věta, rys komentování, postoj mluvčího, jistotní modalita, stylizace sdělení

0. Cílem článku, který je inspirován pojetím souvětí u K. Svobody, je v rámci systémové lingvistiky (gramatiky) podat na základě především empirického přístupu k jazyku vymezení a klasifikaci polovedlejších vět, které jsou spojeny se syntaxí promluvy, textu a s jistotní modalitou a kterým dosud bylo věnováno málo pozornosti,¹ především se jednalo o věty se spojovacím výrazem *jak* (Rulíková, 1966; Štěpán, 2007). Budeme popisovat a vykládat polovedlejší věty uvozené spojkami *jestli, pokud*, jejich dubletami a spojkou *aby*.

Nejprve obecně vymezíme zaváděný pojem polovedlejší věta (0.1) a budeme se podrobněji zabývat rysem komentování u polovedlejší věty a testy pro jeho zjišťování (0.2).

0.1. Jedním ze základních pojmů souvětí závislostní syntaxe je pojem věta vedlejší.² Ten má svůj původ v logicky orientované německé školské gramatice 1. poloviny 19. století u K. F. Beckera (1827). Teoreticky byl tento pojem propracován Martyho pokrač-

¹ Když M. Grepl (2002, s. 265–266) vykládá a hodnotí nejrůznější přístupy k modalitě, uvádí, že většina prací u nás se zabývá poměry ve větě jednoduché, prací o modalitě v souvětí je málo. O modalitě v souvětí psali, pokud je mi známo, jen K. Svoboda (1973), P. Karlík (1982) a H. Běličová (1983, s. 103–135).

² Pro nedostatek místa se nemůžeme zabývat tím, co je věta vedlejší a jaké testy byly navrženy pro její identifikaci. Odkazujeme jen stručně na to, že věta vedlejší má ekvivalenty ve 13 evropských jazycích (srov. Jedlička, 1977, s. 448–449).

čovatelem W. Brandensteinem (1926) a v některých pracích psychologicky zaměřené lingvistiky (Nehring, 1930; Sloty, 1936). V české lingvistice se s pojmem vedlejší věta pracuje v gramatikách i speciálních pracích. Nejnověji se jím podnětně zabýval P. Karlík (1999). Ten považuje za dva základní rysy vedlejší věty začleněnost do jiné věty jako její větný člen a podřadicí spojovací výraz (ibid., s. 13–14).

Oba tyto rysy má podmínková věta (1) *Pokud odešel, hovořilo se o něm všelijak* (Martin 73). Naproti tomu ve větném celku (2) *Pokud vím, dokázal se po celý zbytek svého pobytu tam vyhnout všem střetnutím* (Klíma 313) věta s podřadicí spojkou *pokud* není začleněna do následující věty a na rozdíl od uvedené podmínkové věty omezuje platnost, pravdivost sdělení věty hlavní (viz níže 0.2, podrobněji rys komentování). Nabízelo by se pro ni označení nepravá věta vedlejší. Tento pojem je však již významově obsazen, protože se jím označují nezačleněné věty vedlejší, které nejsou větným členem věty, s níž jsou spojeny podřadicím spojovacím výrazem, a jež se tradičně vykládají jako hypotaktické vyjádření koordinace (nepravé věty účelové, podmínkové a vztažné, resp. navazovací, pokračovací).

O hypotaktické vyjádření koordinace však ve větném celku (2) nejde. Zatímco v souvětí (1) věta s *pokud* determinuje sdělení věcného obsahu věty hlavní, specifčnost souvětí (2) je v tom, že realizace obsahu věty hlavní na obsahu věty s *pokud* nezávisí, na jejím obsahu jen závisí pravdivost sdělení věty hlavní. Jde už o jev výstavby promluvy (textu, diskurzu), jímž se zabývají také textová syntax a pragmatika. Nově se zde uvažuje o reliéfizaci textu (Grepl – Karlík, 1998, s. 356).

Při hledání vhodného termínu pro věty s podřadicími spojkami typu (2) se metodologicky můžeme opřít o termín polopredikativní konstrukce (Marková, 1967; Uličný, 1969), resp. ještě dříve polovětná vazba, jindy polovětný útvar. Polopredikativní konstrukce mají přechodový charakter, který vyplývá z toho, že predikace v nich není plně vyhraněná. Podle M. Markové jsou vymezeny na základě řady rysů (znaků) a stojí mezi determinací a predikací, mezi větným členem a větou. Z této metody můžeme vyjít a podle uvedeného modelu užít termínu polovedlejší věty;³ takové věty jsou vymezeny na základě tří rysů (nezačleněnosti, podřadicího výrazu a rysu komentování, který je příčinou parentetičnosti, o tom viz níže 0.2). Polovedlejší věty jsou ne plně vyhraněné věty vedlejší a jsou dokladem plynulého přechodu mezi determinací vět a parentezí. V souvislosti s takovými přechody mezi kategoriemi se uvažuje v lingvistických, logických a jiných vědeckých popisech o vágnosti, gradienci, myšlenkových archetypech, postupných vzorcích, prototypch a v naší tradici o centru a periférii (Vachek, 1966).

Polovedlejší věty bývají u nás nejčastěji zařazovány ke vsuvce (parentezi) (srov. Šmilauer, 1966, s. 403–406; Bauer – Grepl, 1972, s. 311; Grepl – Karlík, 1986, s. 225), B. Rulíková uvažuje v rámci vsuvky ještě o volné determinaci (Rulíková, 1973, s. 70–72). Bývají charakterizovány jako spojení nesouvětí (Rulíková, 1987, s. 676–677). Jindy se vychází z toho, že na rozdíl od vlastních parentetických vět jsou tyto věty uvozeny podřadicími výrazy, které vyjadřují modálnostní determinaci, determinaci platnosti sdělení (Svoboda, 1961), a v intencích Pražské školy, která pracuje s pojmy centrum

---

³ Tohoto termínu bylo poprvé užito v článku J. Štěpána (2008–2009, s. 229).

a periferie (Vachek, 1966) se explicitně píše, že tyto věty stojí na periférii pojmu věta vedlejší, že mají různou míru hypotaktičnosti (Svoboda, 1972, s. 32).

Jednotlivé druhy polovedlejších vět jsou označovány různými termíny. Průkopnicku užívá F. Trávníček (1942, s. 128) věty opakově omezovací a zřetelové, když reaguje na článek J. Hallera (1937), později uvádí vedlejší věty opakově omezovací, zřetelové a doplňovací srovnávací (Trávníček, 1951, s. 713n., 718n.). Polovedlejší věty jsou dále pojmenovávány jako parenteze příležitostná i ustálená a příslovečné určení způsobu míry omezením (Šmilauer, 1966, s. 403n., 298n.), jako parenteze, nepravé věty vedlejší a určení omezením (Kopečný, 1962, s. 275, 301, 236), jako pravdivostně podmínkové, výpovědně omezovací a výpovědně účelové (Svoboda, 1972, s. 197, 184 a 148), jako parenteze a parentetické věty zřetelově porovnávací (Grepel – Karlík, 1986, s. 225, 418). J. Hrbáček (1987, s. 500) v rámci výkladů o spojeních rázu způsobového uvažuje jen souhrnně o vyjádření omezené nebo subjektivní platnosti děje/stavu, nověji o závislých větách komentujících se spojkami *jak, jestli, -li, pokud*, které se blíží vsuvkám, ale které jako vsuvku nehodnotí (Hrbáček, 1994, s. 59). Nejnověji P. Karlík (1995a) píše o větách pojistkových, když při analýze souvětí propracovává svou sémanticky orientovanou syntax, která přihlíží k hlediskům komunikačně pragmatickým (Karlík, 1995b).

V zahraničí nacházíme pro polovedlejší věty různá označení, např. *redesituierende Gliedsätze* (Sitta, 1970, s. 104n.), *Kommentarsätze* (Pasch, 1989, s. 141–158), *vvodnyje predloženiya* (Valgina, 1973, s. 252n.), postojové (obsahové) disjunkty (Quirk et al., 1985; Malinovský, 1990, s. 49) aj. V poslední době se nejčastěji jedná o kategorii, u níž jde o zdroje nějakého tvrzení a jež je nazvána v anglicky psaných pracích termínem *evidentiality* (Chafe – Nichols, 1986; Mushin, 2001; Aikhenwald, 2004; Aikhenwald – Dixon, 2003).

0.2. Budeme se nyní podrobněji zabývat rysem komentování⁴ u polovedlejších vět a testy pro jeho zjišťování.

Základní vlastností (rysem) polovedlejších vět je jejich komentování. Tato vlastnost je vedle rysů nezačleněnosti (viz výše) a podřadicího výrazu třetím rysem polovedlejších vět a tímto rysem a nezačleněností se odlišují polovedlejší věty od vedlejších vět vůbec. Rys komentování nacházíme i v některých vedlejších větách, např. ve vedlejší větě důvodové.

Rys komentování lze dále konkretizovat tak, že rozlišíme dva typy polovedlejších vět: (a) Jestliže mluvčí komentuje obsah hlavní věty ze svého stanoviska, svého postoje, jde o postojový typ polovedlejší věty, plnovýznamová slovesa, popř. přísudky jmenné se sponou, mají postojový význam, mluvčí jimi vyjadřuje svůj postoj ke sdělení. Tento postoj má subjektivizující charakter, obohacuje syntaktické konstrukce o postoj mluvčího k obsahu a výrazu, o jeho vnímání, usuzování a hodnocení.⁵ Mluvčí někdy uvádí zdroje omezení platnosti obsahu věty hlavní, tedy např. odkaz na omezenou paměť, znalost, zkušenost nebo jiný zdroj. (b) Jestliže mluvčí komentuje obsah hlavní věty z hlediska stylizování, reprodukování cizí nebo vlastní řeči, jde o stylizační typ polovedlejších vět se slovesy „mluvení“.⁶

⁴ Něco jiného je tzv. test komentovatelnosti, kterého jako první použil R. Posner (1980) při zjišťování větší komunikativní důležitosti u věty hlavní než u věty vedlejší použitím „komentárové“ věty *To není pravda*.

⁵ Při klasifikaci postojového typu vyjdeme z třídění subjektivně modálních a emocionálních postojů mluvčího (Grepel – Karlík, 1986, s. 82–102), které v jiných pojetích bývají nazývány epistémickou, pravdivostní nebo pravděpodobnostní modalitou.

⁶ Rozlišování obou typů polovedlejších vět v zásadě odpovídá tomu, co bývá u zdrojů nějakého tvrzení (*evidentiality*) nazýváno *inferential meanings* a *reportive meanings*.

Důsledkem komentování je to, že tyto věty patří do druhého souvětňého pásma, jde už o jev syntaxe promluvy, textu. Tyto věty mají parentetický charakter,⁷ jak se o tom můžeme přesvědčit nemožností užití otázkového testu.⁸ Souvětí s polovedlejší větou nelze jako celek převést na souvětí tázací, srov. *Pokud si pamatuji, trpěli jen jediný pár* (Kriseová 165) nelze → *Pokud se pamatuji, trpěli jen jediný pár?*, protože každá věta patří do jiného souvětňého pásma. Do druhého souvětňého pásma patří ovšem i věty s *jestli, pokud*, které mají rys komentování a které stojí až za větou hlavní, na rozdíl od ní jsou velmi zřídka tázací, srov. *A vy tady máte hrát učitele, jestli se nepletu?* (Pásek 220), *Jo, tebe pozval, ale toho druhýho ne, pokud si vzpomínáš ty?* (Štorkán 80). Takové tázací věty už mají přímý vztah toho, co je pojmenováno, ke skutečnosti, jejich vztah k větě hlavní je již tak oslaben, že už nejde o věty polovedlejší, není to souvětí, jedná se o nesouvětňá spojení samostatných vět oznamovacích a zjišťovacích otázek.

Polovedlejší věty vymezujeme vedle otázkového testu také na základě testu tzv. obráceného poměru vět. Ten spočívá v tom, že polovedlejší větu, u níž není vyjádřen předmět, uvozenou spojkami *jestli, pokud*, jejich dubletami a spojkou *aby*, lze transformovat na hlavní větu a komentovanou hlavní větu na vedlejší větu obsahovou. Nejedná se o konstrukce synonymní, nýbrž jen ekvivalentní, srov. *Pokud vím, dokázal se po celý zbytek svého pobytu tam vyhnout všem střetnutím* (Klíma 313) → *Vím, že se dokázal po celý zbytek svého pobytu tam vyhnout všem střetnutím*. V této transformaci se ovšem změnila nejistotní modalita v jistotní, věcný obsah však zůstal zachován.

Jak uvidíme z následujícího materiálu, polovedlejší věty jsou zpravidla antepoňované⁹ a informační hodnota jimi zprostředkovaná slouží jako preventivní prostředek proti možnému obvinění z nerespektování pravidel tzv. pragmatické kompetence, proto je P. Karlík (1995a) nazývá pojistkovými větami. Polovedlejší věty stojí však také v postpozici a interpozici.

Polovedlejší věty jsou charakteristické zvláště pro mluvenou češtinu, odkud pronikají do odborné literatury a do psané publicistiky. Pro dlouhodobou excerpci jsem zvolil současnou uměleckou prózu (spisovatelé narození od roku 1920), protože je v ní často zachycena právě mluvená čeština a protože jsou zde polovedlejší věty dost rozmanité.

V centru systému polovedlejších vět jsou věty se spojovacím výrazem *jak*, protože u nich jsou všechny druhy komentující sémantiky. Tyto polovedlejší věty byly nedávno podrobně analyzovány (Štěpán, 2007), nebudeme se proto jimi zabývat. Připomeňme jen, že vztažné zájmené příslovce *jak* odkazuje na modální, popř. výrazovou stránku jiné věty. V tomto článku si všimneme podrobněji dalších druhů polovedlejších vět, kterým dosud nebyla věnována soustavnější pozornost, které nemají komentující

---

⁷ To je parenteze (vsuvka) chápaná v širším smyslu, přerušení myšlenkového sledu z jiné roviny, přičemž parentetická věta je uvozena podřadicím výrazem. Od toho je třeba odlišovat parentezi v užším smyslu, vlastní parentezi, tj. nulový syntaktický vztah, vztah bez spojovacích výrazů.

⁸ K. Svoboda (1968) uvažoval o otázkové transformaci v souvětí.

⁹ Antepoňovaná polovedlejší věta je v kontaktním postavení k větě hlavní. Velmi řídké je postavení distantní, kdy věta hlavní je oznamovací, srov. *Jestli to ještě nevíte, až se uzdravím, chci se oženit* (Pecháček 40), nebo dokonce tázací, srov. *Rozumím-li dobře, koho proženete tou astronomickou komorou, tak začne pracovat zdarma* (Pávek 112).

sémantiku tak rozvinutu jako věty s *jak* a které na rozdíl od vět se zájmeným příslovcem *jak* jsou uvozeny některými příslovecnými spojkami, jež odkazovací funkci nemají.¹⁰ Jedná se o polovedlejší věty s podmínkovou spojkou *jestli* a jejími dubletami (viz část 1), ohraničovací spojkou *pokud* a jednou dubletou (2) a účelovou spojkou *aby* (3).¹¹ Rys komentování se právě díky spojkám u těchto vět projevuje jejich rozdílným sémantickým charakterem.

Jak dále uvidíme, sémanticky blízké jsou si konstrukce se spojkami podmínkovými a ohraničovacími, protože zvláště tehdy, kdy se jedná o omezení platnosti obsahu věty hlavní odkazem na zdroj tohoto omezení, lze tyto spojky vzájemně substituovat. Tyto konstrukce však vykládáme zvlášť, protože polovedlejší věty s podmínkovými spojkami mají na rozdíl od vět s ohraničovacími spojkami rozvinutý stylizační typ komentování, bohatší repertoár spojek a rozdílnou hierarchii jednotlivých dílčích významů ve vztahu k jistotní modalitě.¹²

Při klasifikaci vyjadřování jistotní modality u polovedlejších vět se zčásti opíráme o koncepty M. Grepla (1979), který vycházel z komunikačně pragmatické stránky věty (výpovědi).

1. Nejblíže k polovedlejším větám s *jak* jsou věty uvozené podmínkovými spojkami, protože u nich je nejpropracovanější vyjadřování modálního postoje mluvčího ke sdělení, tedy jistotní modality, tyto věty mají i stylizační typ a je zde také více spojek.

Jedná se nejčastěji o běžně mluvenou (nespisovnou), popř. hovorovou (spisovnou) spojkou *jestli*,¹³ méně častá je spisovná spojka *-li*, která je stylově neutrální až knižní, okrajová je spojka *když*. Zatímco v podmínkové vedlejší větě nemůžeme užít testu obráceného poměru vět, srov. *Nemá-li dobro dost sil, zlo zvítězí* (Novák 185), v polovedlejší větě ho užít lze, srov. *Jestli si dobře vzpomínám, přišel jsi za mnou ty* (Dušek b 223) → *Dobře si vzpomínám, že jsi přišel za mnou ty*. Rozdíl je i v tom, že podmínkovou větu můžeme nominalizovat infinitivem, srov. *Nemít dobro dost sil, zlo zvítězí*, kdežto u polovedlejší věty to možné není. U podmínkové věty lze užít otázkový test, u polovedlejší věty nikoliv.

Polovedlejší věta komentuje zpravidla celou hlavní větu (1.1), zřídka jen slovo hlavní věty (1.2).

1.1. Při komentování celé hlavní věty u vět s podmínkovými spojkami převažuje postojový typ (1.1.1), stylizační typ je méně častý (1.1.2).

1.1.1. P o s t o j o v ý t y p má tři druhy: mluvčí vyjadřuje postoj ke sdělení, a to se zřetelem k jistotní modalitě (1.1.1.1), se zřetelem k preferenčnímu postoji (1.1.1.2) a se zřetelem k evaluativnímu postoji (1.1.1.3).

1.1.1.1. Mluvčí vyjadřuje postoj ke sdělení se zřetelem k jistotní modalitě.

¹⁰ Podřadícím spojkám dává čeština a další flexivní jazyky přednost před infinitivy a participii, jichž se častěji užívá v aglutinačních jazycích (Popela, 2006, s. 24). Za příslovecnou spojkou ohraničovací je třeba považovat i zájmeno *co* (viz níže 2.1.1), které bylo gramatikalizováno.

¹¹ O frekvenci těchto spojek srov. Štěpán (1990).

¹² Polovedlejší věty s těmito různými významy lze proto uplatnit současně při determinaci jedné věty hlavní, srov. *Pokud vím, už jste, pane správce, požádal, jestli se nemýlím* (Švec 94).

¹³ O polyfunkčnosti výrazu *jestli* v mluvené češtině srov. nejnověji Fried (2007).

I. Polovedlejší věta svou ustálenou podobou explicitně vyjadřuje, že platnost obsahu věty hlavní závisí na správnosti myšlení především mluvčího, vyjadřuje menší míru jistoty:

Jestli se nemýlím, vy asi budete právník (Stoniš 137), *Venku se asi rozednává, jestli se nemýlím* (Lustig a 311), *A nemýlím-li se, archeologové určují doby podle pohřbívání* (Gruša 203), *Jestli se nepletu, bereš si ji na krk* (Vostrá 36).

Mluvčí ovšem může referovat i o postojích někoho jiného, než je sám:

Ale jestli se nemýlil, viděl v těch zvláštních očích, upřených na sebe, jen zvědavost (Pecka 98).

Závisí-li taková polovedlejší věta na větě rozkazovací, je už na přechodu k vedlejší větě podmínkové (srov. podrobněji 1.1.1.2):

Ale jestli se pletu, přičti to na vrub paměťové chybě (Vostrá 146).

II. Mluvčí sděluje příčinu omezení platnosti obsahu věty hlavní, např. odkaz na omezené smyslové vnímání, získávání informace, paměť nebo jiný zdroj.

a) Mluvčí sám zaujímá postoj ke sdělení v okamžiku promluvy, a proto je predikát v 1. osobě, vyjadřuje menší míru jistoty:

Jestli jsem se nepřeslechla, říkal jste Bém (Skorunka 111), *Jestli si dobře vzpomínám, přišel jsi za mnou ty* (Dušek a 223), *Rozumím-li dobře, míníte varhanami nebe* (Kohout a 421), *Ale jestli jsem vám správně porozuměl, syn má doma nějaký krám* (Váňová 175), *Jestli jsem to správně pochopila, nemůžete se rozhodnout* (Váňová 364), *Jestli si dobře pamatují, mluvil jsi o tom* (Novotný A. 137).

b) Jindy se referuje o postoji ke sdělení, který má někdo jiný než mluvčí, proto je predikát ve 2. osobě:

To jsou všechno moje osobní věci, jestli se chcete podívat (Urbánková-Hokeová 156), *Byl za mnou Hoferek, Lídín táta – jestli rozumíš -, a ptal se mě, kdy si ji vezmeš* (Pošíval 85),¹⁴ *Řekla jsi mi, jestli si vzpomínáš, že ten člověk byl citovější než ty* (Stýblová 135), *Jestli si pamatuješ, tam dole byla louka* (Erben 12).

c) Mluvčí referuje o zobecněném, objektivizovaném postoji:

Vedle svých čtých neřestí měl skutečně jednu ctnost – je-li možno to za ctnost považovat: miloval slony (Zvelebil 172).

III. Mluvčí ojediněle zaujímá přímo postoj k platnosti obsahu věty hlavní v okamžiku promluvy, a proto predikát polovedlejší věty je v 1. osobě a v přítomnosti.

Platnost hlavní věty se omezuje v polovedlejší větě predikátem se středním a nízkým stupněm přesvědčení:

Jestli hádám dobře, máš měsíc plný stříbra (Kupka 242).

nebo s jistotou téměř nulovou:

Chtěl bych se odvážit skromně zeptat, jestli jaksi není, smím-li zapochybovat, nebezpečné přivést toho Hrdinu přímo do velkoměsta (Pávek 122).

---

¹⁴ Větu *jestli rozumíš* je možno už považovat za větu tázací (pokleslou přímou otázkou), která uvádí to, co je označeno, přímo do vztahu ke skutečnosti.

1.1.1.2. Mluvčí vyjadřuje postoj ke sdělení se zřetelem k preferenčnímu postoji. Jde o vztah mluvčího k realizaci nějaké budoucí činnosti, polovedlejší věty vyjadřují volní postoj subjektu. Mluvčí referuje pomocí polovedlejší věty, která je deagentní konstrukcí (Grepel – Karlík, 1983, s. 43):

Člověk se musí spolehnout sám na sebe a v jeho pomoc doufat, bude-li mu přáno (Vosiková 22).

Závisí-li polovedlejší věta na větě rozkazovací, je již na přechodu k větám podmínkovým. Na jejím obsahu je závislá platnost výzvy k realizaci obsahu věty hlavní, tj. platnost sdělení, současně však věta polovedlejší vyjadřuje okolnost, která vede k realizaci věcného obsahu, k němuž se vyzývá ve větě hlavní, je to tedy věta podmínková:

Jestli ti mohu dobře poradit, přestaň s těmi pomníky! (Filip 509) → *Mohu ti dobře poradit, abys přestala s těmi pomníky.* – *A jestli můžu prosit, nechod', aspoň chvilku tady se mnou zůstaň!* (Němcová 31)

1.1.1.3. Mluvčí vyjadřuje postoj ke sdělení se zřetelem k evaluativnímu postoji. Jedná se o výtku, jejíž složkou je hodnotící postoj mluvčího a jež bývá někdy zdůrazněna výrazem *náhodou*. Predikát je zpravidla záporný. Jinou formou výtky bývá řečnická otázka.

a) Jedná se zpravidla o postoj, jenž má někdo jiný než mluvčí, proto je predikát ve 2. osobě:

Jsem živá, jestli sis to neuvědomil (Misař 285) → *Jsem živá, copak sis to neuvědomil?* – *My tady máme spoustu práce, jestli to náhodou nevíš* (Vágner 65), *Máte to těžší, jestli jsi to chtěla slyšet* (Oupic 118), *Jestli sis nevšiml, jsem ještě pěkně živá* (Platzová 151), *Už se mnou mluvíš, jestli jsi to náhodou nepostřehl* (Misař 272), *Já jsem totiž taky ženská, jestlis zapomněl* (Kohout a 469).

b) Jindy mluvčí referuje o zobecněném objektivizovaném postoji, personický původce je odsunut do dativu zájmena 2. osoby:

Žijeme na malém městě, jestli vám to nedošlo (Vácha 322) → *Žijeme na malém městě, copak vám to nedošlo?* – *Jestli ti to náhodou uniklo, za posledních čtrnáct dnů jsem dvakrát přežila tvou smrt* (Táborský 121), *Narodil se mi syn, jestli vám to nevadí!* (Novotný D. J. 25), *Já nás totiž musím živit, jestli ti to není jasný?* (Němec 30).

1.1.2. Méně častý je s t y l i z a č n í t y p. Polovedlejší věta obsahuje zpravidla sloveso s významem „oznámení“:

Ta výstavní síň je na Národní třídě, jestli jsem vám to ještě neřekl (Prouza 155), *Odkud ji znáš, jestli bys mi mohl říci* (Pecka 103), *Jestli dobře počítám, bylo mi tak jedenáct* (Šedo 17), *Když to řeknu krátce, byli jsme někdy jak pavouci v křížovejch chodbách* (Topol 52), *Oba jsme, smím-li to tak vyjádřit, kráčeli po svém jednou a touž cestou* (Tůmová 201).

Polovedlejší věta se jako textový orientátor týká v odborném stylu postupu sdělení:

Shrneme-li výše uvedenou argumentaci, můžeme konstatovat, že gigantická evoluce vesmíru vytvořila elementární částice, atomy, molekuly, kosmické objekty... (J. Šmajd – J. Krob: *Evoluční ontologie*. Brno 2003, s. 206).

Řídčeji je v polovedlejší větě sloveso s významem „otázky“, hlavní věta je vždy doplňující otázka:

A co vy děláte, jestli se smím ptát? (Pecka 102), *A kolik je vám teď, jestli se můžu zeptat* (Pávek 219).

1.2. Polovedlejší věty někdy komentují jen slovo věty hlavní z výrazového hlediska, vyjadřují pochybnost nad užitím výrazu,¹⁵ podmínku správnosti jeho volby, omluvu za výraz atd.:

Unavená se vrátila domů, do domu svého tchána. Jestli se tomu dá říkat domov (Petiška 283), Společně si vyšli táta s mámou jen tak bez převleku, v civilu, dá-li se to tak říci (Večeřa 142), Takže její láska k Renému, dá-li se to tak nazvat, byla spíše výsledkem trpělivých sklonů její povahy (Světlík 66), Na otázky se mi daří odpovídat – nebude-li to znít příliš domýšlivě – bez všech těch obvyklých generačních grimas (Viewegh 31), Korc starší, jestli to tedy byl Korc starší, měl správné informace (Pízl 212).

Polovedlejší věta *chceš-li* zprostředkovává vysvětlení u apozicičního vztahu dvou substantiv nebo adjektiv:

Podstata celé té spousty zákazů a příkazů omezujících libovůli, nebo chceš-li, svobodu člověka, zůstává stále táž (Tůmová 218), Té noci se stalo něco tak podivného a chcete-li nešťastného (Vyskočil 80).

2. Polovedlejší věty jsou uvozeny ohraničovacími spojkami¹⁶ *pokud* a *co*; spojka *co* byla původně zájmeno *co*, které je nyní gramatikalizováno. Jsou od polovedlejších vět s *jak* už vzdálenější, protože zde je málo frekventovaný stylizační typ¹⁷ a je tady chudší repertoár spojek.

Zatímco ve vedlejší větě zřetelové nemůžeme užít kritéria obráceného poměru vět, srov. *Pokud jde o vzdělání, dostali vše, co otec pokládá za zcela postačující* (Richter 46), v polovedlejší větě s ohraničovací spojkou užití takového kritéria možné je, srov. *Pokud vím, ještě ji předsednictvo neprojednávalo* (Volný 82) → *Vím, že ji ještě předsednictvo neprojednávalo*. Mění se ovšem nejistotní modalita polovedlejší věty v jistotní modalitu věty hlavní, věcný obsah obou souvětí však zůstává zachován. Vedlejší i polovedlejší věty se zřetelovými a ohraničovacími spojkami mají společné to, že omezují obsah věty hlavní. U zřetelové věty lze užít otázkový test, u polovedlejší věty nikoliv.

Polovedlejší věta s ohraničovacími spojkami komentuje nejen celou větu hlavní (2.1), ale častěji než u podmínkových spojek také komentuje jen slovo jiné věty (2.2).

2.1. Polovedlejší věty komentují celou větu hlavní. Mluvčí vyjadřuje p o s t o j k e s d ě l e n í trojím druhem polovedlejších vět, a to se zřetelem k jistotní modalitě (2.1.1), se zřetelem k preferenčnímu postoji (2.1.2), se zřetelem k evaluativnímu postoji (2.1.3).

2.1.1. Mluvčí vyjadřuje postoj ke sdělení se zřetelem k jistotní modalitě.

¹⁵ O tom, že výraz *jestliže* v samostatné větě označuje pochybování, které je v myslí, píše už starověký filozof Augustinus (2000, s. 245).

¹⁶ Užíváme termínu ohraničovací spojka proto, že polovedlejší věta ohraničuje (omezuje) platnost věty hlavní. K. Svoboda (1972, s. 184) užívá pro tento typ polovedlejší věty termín (výpovědně) omezovací, který je široký a kterého se někdy užívá i pro jiné druhy polovedlejších vět. Spojka *pokud* uvozuje vedle polovedlejších vět ovšem také vedlejší věty zřetelové, podmínkové atd.

¹⁷ O stylizačním typu lze uvažovat v souvětí *Pokud jsem informován, pane kapitáne, ubytovala se včera před polednem* (Šubrt 133).

I. Mluvčí sděluje obsah polovedlejší věty přímo s různou mírou přesvědčení (jistoty) o jeho platnosti.

a) Především mluvčí sám zaujímá postoj v okamžiku promluvy, a proto predikát věty s *pokud* (*co*) je v 1. osobě a v přítomnosti.

Vyjadřuje zpravidla nejistotní modalitu ustálenou polovedlejší větou, která má význam příslovce *asi*:

Pokud vím, nemá s Habsburky dobrou vůli (Vaňková 55),¹⁸ *Trvalo to dost dlouho, pokud vím* (Pekárková 56), *Co vím, tak venku nikdy nebyl* (Šedo 195).¹⁹

Jindy se jedná o střední stupeň přesvědčení mluvčího:

Pokud mohu soudit, text písně byl poněkud upravený (Šlik 69).

Mluvčí zřídka vyjadřuje pomocí modálního slovesa *moci* také nízký stupeň přesvědčení:

Musel agresivitu prostě zdědit; třeba po nějakém mém předkovi, co můžeme vědět (Ritter 87).

b) Dále může mluvčí referovat o postojích někoho jiného, a proto predikát polovedlejší věty je ve 3. osobě.

Vyjadřuje nejistotní modalitu:

Pokud ví, dá se kuna poměrně snadno ochočit (Šimánek 144), *Poslední dobou se ti dva, pokud věděla, téměř nestýkali* (Klíma 629), *Zná, pokud pánové chtějí vědět, i jeho strašnou minulost* (Kohout b 94).

Může jít také o vyjádření opaku plné jistoty:

Oba byli jejími milenci, pokud to nevíte (Novotný D. J. 185).

c) Mluvčí referuje o zobecněném, objektivizovaném postoji.

Ustálená polovedlejší věta vyjadřuje nejistotní modalitu ve významu příslovce *asi*:

Pokud je známo, zemřel někde na Ostravsku (Mertl 206).

Mluvčí se obrací k posluchači polovedlejší větou bezpodmětou, v níž je původce odsunut do dativu osobního zájmena, věta vyjadřuje nejistotní modalitu:²⁰

Pokud je mi známo, mají tam dnes ve vsi všichni ruce v pořádku (Šotola 31), *Nikdo už o nich v životě neslyšel, alespoň pokud je nám známo* (Ouředník 126).

II. Mluvčí sděluje příčinu omezení platnosti obsahu hlavní věty, jako je odkaz na omezené smyslové vnímání, získávání informace, paměť, znalost nebo jiný zdroj.

a) Věty referují o postoji mluvčího, predikát je velmi často v 1. osobě:

Shodli se na tom, pokud jsem slyšel, odborníci dotyčných oborů (Souček 185), *Pokud jsem viděl, vyhýbal se tomu* (Svobodová 158), *Petr taky nějak ochladl, pokud jsem si stačil všimnout* (Brůhová

¹⁸ Spojku *pokud* lze tady nahradit spojkou *jestliže* jen tehdy, připojí-li se ke slovesu determinace, např. *jestliže to vím správně*; pak se ovšem už jedná o vedlejší větu podmínkovou.

¹⁹ Zde je zájmeno *co* už gramatikalizováno, jedná se o spojkou. To ještě neznamenal Slovník spisovného jazyka českého 1, s. 221, který uvažuje o zájmeném příslovci vztahném ve významu „pokud“.

²⁰ K tomuto typu deagentizace srov. už Grepl – Karlík (1983, s. 64).

131), *Pokud jsem je vůbec dokázal rozeznat, byly tu dolary, marky, švýcarské a francouzské franky* (Šubrt 97), *Pokud mohu nestranně pozorovat, ušla Edítka velký kus cesty* (Stránská 84), *Pokud tomu dobře rozumím, pane náčelníku, já bych té funkci měl dodávat důvěryhodnosti* (Pecka 50), *Sám byl, pokud jsem z jeho vyprávění vyrozuměl, kdysi dost ostrý chlapec* (Šmíd 14), *Pokud si dobře vzpomínám, opustil jste mé panství s jistým obnosem* (Mičanová 130), *Co si vzpomínám, tak jsi nám jednou to na desítce sám nabízel* (Pick 212), *Mluvil, pokud jsem to správně pochopila, turecky a holandsky* (Pekárková 93), *A pokud si pamatuji, vedli nás ve škole k úctě před staršími lidmi* (Řeháčková 147), *Co si pamatuju, maminka vždycky usměřňovala Karlovy předpovědi* (Fischerová 156).

- b) Polovedlejší věty mohou také referovat o postoji někoho jiného než mluvčího, predikáty jsou proto ve 2. a 3. osobě:

Pokud to Tereza dokázala rozeznat, byl tam bagr (Mičanová 247), *Pokud až mohl zjistit, ulice byla pustá* (Trefulka 317), *Dělal jsem ji ještě na tu regulaci, pokud si vzpomínáte* (Křenek 13), *Co si vzpomínal, tak sedávala v bohémsky zaneřáděné místnosti* (Ritter 50), *Tam je, pokud si pamatuješ, další stanice* (Klíma 559), *Pokud ona mohla usuzovat, mezi jejími dcerami a oběma vojáky o nic vážného nešlo* (Šulc 82).

- c) Mluvčí může referovat i o zobecněném, objektivizovaném postoji:

Dvůr té stavby je dokonce, pokud lze vidět, arkádový (Milota 202).

- III. Někdy polovedlejší věta explicitně vyjadřuje, že platnost obsahu věty hlavní závisí na správnosti myšlení (vnímání) mluvčího (častěji je to u věty s *jestli*):

Pokud se nemýlím, vyhovovalo ti to (Vondruška 370), *Pokud se nepletu, mluvil jsi naposled o horách Skalistých* (Příbický 28).

- Patří sem i častější frazeologizovaná spojení, v nichž pomocí substantiv se označují konkrétní zdroje omezení platnosti obsahu hlavní věty:

Minule jsme se tady, pokud mi paměť dobře slouží, na čemsi dohodli (Příbický 47), *Třetina ze tří set padesátí je něco kolem patnácti sous, pokud mne má nevzdělaná hlava neklame!* (Vondruška 198), *Pokud pana faráře a mě paměť neklame, tak Jožík slíbil napsat a poslat listy* (Pošíval 415), *Pokud mě sluch nemýlil, ozývalo se i občasné zašišání* (Veselská 20).

- 2.1.2. Mluvčí vyjadřuje postoj ke sdělení se zřetelem k preferenčnímu postoji. Věty vyjadřují volní postoj:

Vezmu si své věci a vypadnu. Pokud si to tedy přeješ (Pekárková 198), *Pokud vám můžu dobře poradit, tak zítřka zajděte do banky* (Vágner 138).

- 2.1.3. Mluvčí vyjadřuje postoj ke sdělení se zřetelem k evaluativnímu postoji. Jedná se o výtku, jejíž složkou je hodnotící postoj mluvčího. Výtka má blízko k řečnické otázce: *V zemi zuří válka, pokud jste si toho v Paříži nevšimli* (Vondruška 427) → *V zemi zuří válka, copak jste si toho v Paříži nevšimli?*

- 2.2. Polovedlejší věta komentuje jen slovo jiné věty, a to jeho výrazovou stránku:

Dvěře zasedací síně, pokud se tím hrdým termínem dá nazvat nevelký prostor s malým jevištěm, zely dokořán (Parkánová-Whitton 269), *Po straně toho náměstí, pokud se tomu tedy dalo říkat náměstí, stála mešita chudých* (Pekárková 68).

3. Polovedlejší věty s účelovou spojkou *aby* vyjadřují účel jazykového projevu. Na rozdíl od vět s podmínkovými a ohraničovacími spojkami, u nichž je rozhodující vyjadřování jistotní modality, věty s účelovou spojkou vyjadřují především komunikační záměr mluvčího. Proto je zde také častější stylizační typ.

Ve vedlejší větě účelové nemůžeme užít testu obráceného poměru vět, srov. *Člověk přišel na svět, aby zachoval svoji duši* (Klíma 313). V polovedlejší větě s účelovou spojkou *aby* tohoto testu užít lze, ovšem tato věta se mění na imperativ, který má knižní charakter,²¹ srov. *Abys věděl, tam nahoře je zima i v létě* (Lustig b 414) → *Věz, že tam nahoře je zima i v létě*. Ve vedlejší větě účelové lze užít otázkový test, ve větě polovedlejší nikoliv.

Polovedlejší věta s *aby* komentuje hlavní větu celou (3.1) nebo jen slovo hlavní věty (3.2).

3.1. Při komentování celé hlavní věty je postojový (3.1.1) i stylizační typ (3.1.2).

3.1.1. P o s t o j o v é v ě t y jsou trojího druhu. Mluvčí vyjadřuje postoj ke sdělení se zřetelem ke komunikačnímu záměru (3.1.1.1), se zřetelem k evaluativnímu postoji (3.1.1.2), se zřetelem k ryze emocionálnímu (citovému) postoji (3.1.1.3).

3.1.1.1. Mluvčí vyjadřuje postoj ke sdělení se zřetelem ke komunikačnímu záměru.

I. Mluvčí sděluje obsah polovedlejší věty přímo.

a) Nejčastěji mluvčí referuje o postojích někoho jiného, obrací se na posluchače, a proto predikát frazeologizované polovedlejší věty jako kontaktní prostředek je zpravidla ve 2. osobě; stojí-li v postpozici, mívá charakter dodatečné poznámky:

Ale abys věděl, to místo mít budu (Kundera 52), *Měl jsem na tebe chvíli zlost, abys věděla* (Stýblova 152), *...ale abys mi věřil: občas projdu přes chodbu velitelství* (Pecka 110), *Abyste si nemysleli, já tancuju ráda* (Parkanová 51).

b) Mluvčí referuje o zobecněném, objektivizovaném postoji:

Aby bylo jasno, dávám ti poslední šanci! (Filip 460), *Tak abychom si udělali jasno; přišel jste se zeptat na Martina Vlacha* (Skorunka 111).

V polovedlejší větě může být původce odsunut do dativu zájmena 2. osoby:

Já totiž nebudu muset vůbec pracovat, aby ti bylo jasno (Suchl 214).

II. Mluvčí sděluje příčinu omezení platnosti obsahu věty hlavní, jako je odkaz na omezené získávání informace, paměť, smyslové vnímání nebo jiný zdroj.

a) Predikát je v 1. osobě:

Abychom si rozuměli: ptám se v jeho zájmu (Kohout b 162), *Abych nezapomněl, musím Vám osobně poděkovat* (Spurný 284).

b) Polovedlejší věty mohou také referovat o postoji někoho jiného, než je mluvčí, obracejí se k posluchači, proto jsou ve 2. osobě:

---

²¹ Srov. už Grepl – Karlík (1998, s. 450).

Abys rozuměl, naši se poznali v Käthenu (Frais 39),²² *Abyste pochopil, mně je osmdesát let* (Mikisek 49), *Abys to chápala, ona je fajn* (Moravcová 48), *Abyste všichni viděli, to jsou všechno moje peníze* (Filip 563), *No, abyste si nemyslela, v neděli taky prostře máma lepší ubrus* (Němcová 138).

c) Mluvčí referuje o zobecněném, objektivizovaném postoji:

Aby mi bylo rozuměno, nemám nic proti kritice (Nezval 352).

III. Zřídka polovedlejší věta vyjadřuje, že platnost obsahu věty hlavní závisí na správnosti myšlení mluvčího:

Abyste se nemejlil. Smejšlím s vámi upřímně (Kubátová 352).

3.1.1.2. Mluvčí vyjadřuje postoj ke sdělení se zřetelem k evaluativnímu postoji. Mluvčí zaujímá hodnotící stanovisko:

Ale abych tě potěšil, Šembera mi slíbil Intima coby svědka (Pelant 155).

3.1.1.3. Mluvčí vyjadřuje postoj ke sdělení se zřetelem k ryze emocionálnímu (citovému) postoji:

Abyste se nedivili, možná se jen chystá k velikému skoku...! (Nálepková 203), *Abys nebyl překvapený, vyžením dvanáctiletého syna* (Procházková 172).

3.1.2. Stylizační polovedlejší věty obsahují nejrůznější slovesa „mluvení“:²³

Abych tak řekl, uniká jim celek (Daněk 140), *Abych mluvila jasně, jedná se o staršího rozvedeného pána* (Šubrt 249), *A abych se přiznala, v podstatě je mi velmi milé Vám odpovědět* (Vaculík 23), *Ten materiál je, abych se vyjádřil velmi kulantně, značně nekonceptní* (Skačáni 332), *V Londýně sídlila během války naše vláda, abych uvedla jen jeden z nejpádnějších faktů* (Parkánová-Whitton 228), *Abych se Vám pochlubil, stal jsem se likvidátorem jedné firmy* (Sobotka 118).

Stylizační věty plní důležitou funkci textových orientátorů:

Abych to shrnul, zůstáváš se mnou kvůli dětem (Frýbová 241), *Abych tedy rekapituloval, s matkou svého dítěte nekomunikuji* (Steklač 141), *Tedy abych to upřesnil, zabýváme se především problémy mladých lidí* (Steklač 216), *Ale abych to zkrátil, tak jsem byl obviněn* (Melota 82), *Takže abych se vrátil k tvé otázce – já jsem krejčí* (Melota 82).

Uvedené textové orientátory mají již blízko k větám, v nichž výraz *aby* nemá funkci podřadící spojky, ale má charakter modální částice. Takové věty s *aby* jsou na okraji vět polovedlejších.

Speciální funkci ujišťování adresáta o upřímnosti (pravdivosti) postojů mluvčího vyjadřují následující věty:

A abych řekl pravdu, měl jsem z toho docela radost (Martin 188), *Abych byl upřímný, stejně mám hlad* (Křenek 205).

²² Ojedinele komentující sloveso *rozumět* může pomáhat explicitně vyjádřit vysvětlující apozici: *Podívej, to je strejček Jan z Prahy. Abys rozuměl – můj bratr* (Mertl 83).

²³ O. Müllerová (1983, s. 125) zde užívá při výzkumu mluveného textu termínu formulační parafráze.

3.2. Polovedlejší věta s *aby* komentuje jen slovo hlavní věty, a to jeho výrazovou stránku:

Jedni žijí, druzí, abych tak řekl, jsou žiti (Kundera 9), *Ti dva šli, abych to řekl přesně, od náměstí směrem jihojihovýchodním* (Šajner 127), *Elektronické bytosti, abych to tak nazval, v dokonalosti předběhnou živé bytosti* (Reis 71), V „*Právu, rudém pouze od vlastního studu*“, *abych neskromně ocoval sám sebe, se ozývá: dávno jsme věděli* (Tichý 90). „*Žil*“, *abych se vyjádřila srozumitelně* (Nesvadba 63).

4. Z á v ě r. V rámci funkčně sémantické analýzy systému souvětí jsem se pokusil ukázat, že polovedlejší věty vytvářejí v souvětí druhé souvětí pásmo, mají totiž rysy nezačleněnosti a komentování, což jsou signály parentetičnosti, jsou však uvozeny také podřadicími spojkami jako vedlejší věty. Prvními dvěma rysy se tedy liší od vedlejších vět a jsou již jevem výstavby promluvy (textu, diskurzu). Jsou na přechodu mezi determinací vět a parentezí.

Zatímco polovedlejší věty s *jak* mají nejrozvinutější komentující sémantiku, a stojí tak v centru polovedlejších vět (např. mají značně diferencovaný postojový typ, zvláště modální postoj mluvčího ke sdělení, a propracovaný stylizační typ), věty uvozené podmínkovými a ohraničovacími spojkami jsou v tomto směru méně rozvinuty, věty s účelovou spojkou *aby* mají zvláštní postavení.

U vět s podmínkovými a ohraničovacími spojkami je u postojového typu při vyjádření modálního postoje mluvčího ke sdělení (jistotní modality) různá hierarchie jejich významů, naproti tomu stejným způsobem jsou u nich explicitně pomocí lexikálních významů sloves vyjádřeny zdroje omezené platnosti obsahu hlavní věty, jako jsou odkazy na omezenou paměť, znalost, zkušenost aj. Polovedlejší věty s podmínkovými a ohraničovacími spojkami užívají testu obráceného pořadí vět stejně jako věty s *jak*, kdežto u vět s účelovou spojkou *aby*, které vyjadřují především komunikační záměr mluvčího, se musí polovedlejší věta změnit na imperativ. Spojka *aby* má však ze všech polovedlejších vět nejrozvinutější stylizační typ, srov. textové orientátory.

Nejnověji se při zkoumání dialogů v mluvených korpusech zabývala vyjadřováním nejistoty z interakčního hlediska J. Hoffmannová (2008). V budoucnu bude třeba zkoumat v rámci analýzy textu, nakolik polovedlejší věty sehrávají roli kontextualizačního prostředku (uvozování) ve vztahu k řeči nepřímé vs. polopřímé a jaké mají postavení v systému syntaktických jednotek, např. jejich vztah k vedlejším větám, jež obsahují rys komentování. Už dnes se však ukazuje, že polovedlejší věty jako prostředky jazyka běžně mluveného jsou zdrojem rozšíření inventáře prostředků jazyka spisovného.

Korpus excerpované současné české prózy²⁴

Brůhová, H., Muškáty potřebují slunce, 1989 – *Daněk, O.*, Král bez přílby, 1988 (1971) – *Dušek, V.*, a, Karlínské blues, místo neuvedeno 1994 – *Dušek, V.*, b, Lovce štěstí, 1987 (1980) – *Erben, V.*, Podí-

²⁴ Místo vydání je uvedeno jen tehdy, nebyla-li jím Praha. Užívá-li se jiného než prvního vydání, uvádí se také rok prvního vydání v závorkách.

- BECKER, K. F. (1827): *Organism der Sprache als Einleitung der deutschen Grammatik*. Frankfurt am Main: G. F. Rottenteil.
- BELÍČOVÁ, H. (1983): *Modální báze jednoduché věty a souvětí: K porovnávací syntaxi češtiny a ruštiny*. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV.
- BRANDENSTEIN, W. (1926): Kritische Musterung der neueren Theorien des Nebensatzes. *Indogermanische Forschungen*, 44, s. 117–136.
- FRIED, M. (2007): The polyfunctional structure of *jestli* in spoken Czech. In: F. Štícha – J. Šimandl (eds.), *Gramatika a korpus / Grammar & Corpora 2005: Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, 21.–25. 11. 2005*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 57–67.
- GREPL, M. (1979): Komunikativně pragmatické aspekty výpovědi. In: *Otázky slovanské syntaxe, 4/1: Sborník symposia „Aktualizační (pragmatické) složky výpovědi v slovanských jazycích“*, Brno 6.–9. září 1976. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, s. 15–37.
- GREPL, M. (2002): Modalita. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 265–267.
- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1983): *Gramatické prostředky hierarchizace sémantické struktury věty*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně.
- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1986): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1998): *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.
- HALLER, J. (1937): Poznámky k článku K. Erbana O novočeském užívání spojek *jestli, jestliže, -li*. *Naše řeč*, 21, s. 148–158.
- HOFFMANNOVÁ, J. (2008): Vágnost, neurčitost, nepřesnost, nejistota ve vztahu k mluveným projevům a jejich zkoumání. In: A. Jaklová (ed.), *Člověk – jazyk – text: Sborník z mezinárodní lingvistické konference konané u příležitosti životního jubilea prof. PhDr. Jana Kořenského, DrSc., České Budějovice 18.–22. září 2007*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, s. 229–234.
- HRBÁČEK, J. (1987): Souvětí. In: F. Daneš – M. Grepl – Z. Hlavsa (eds.), *Mluvnice češtiny, 3: Skladba*. Praha: Academia, s. 442–548.
- HRBÁČEK, J. (1994): *Nárys textové syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Trizonia.
- CHAFE, W. – NICHOLS, J. (eds.) (1986): *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. Norwood: Ablex.
- JEDLIČKA, A. (ed.) (1977): *Slovník slovanské lingvistické terminologie, 1*. Praha: Academia.
- KARLÍK, P. (1982): Souvětěné vyjadřování postojů mluvčího. *Slovo a slovesnost*, 43, s. 93–101.
- KARLÍK, P. (1995a): Pojistkové věty. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, A 43*. Brno: Masarykova univerzita, s. 49–60.
- KARLÍK, P. (1995b): *Studie o českém souvětí*. Brno: Masarykova univerzita.
- KARLÍK, P. (1999): Co je to vedlejší věta? In: Z. Hladká – P. Karlík (eds.), *Čeština – univerzálie a specifika*. Brno: Masarykova univerzita, s. 13–27.
- KOPEČNÝ, F. (1962): *Základy české skladby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- MALINOVSKÝ, M. (1990): O tzv. disjunktech. *Slovo a slovesnost*, 51, s. 48–54.
- MARKOVÁ, M. (1967): K problematice tzv. polopredikativních konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 28, s. 245–255.
- MÜLLEROVÁ, O. (1983): Korektury, rektifikace, parafráze a modifikační explikace v odborném mluveném textu. In: K. Kučera – J. Štěpán (eds.), *Slavica Pragensia, 26: Problémy stylistiky*. Praha: Univerzita Karlova, s. 115–126.
- MUSHIN, I. (2001): *Evidentiality and Epistemological Stance: Narrative Retelling*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- NEHRING, A. (1930): Studien zur Theorie des Nebensatzes I. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, 57, s. 118–158.
- PASCH, R. (1989): Adverbialsätze – Kommentarsätze – Adjungierte Sätze: Eine Hypothese zu den Typen der Bedeutungen von *weil, da* und *denn*. In: W. Motsch (ed.), *Wortstruktur und Satzstruktur*. Berlin: Akademie der Wissenschaften der DDR, s. 141–158.

- POPELA, J. (2006): *Skaličkova jazyková typologie*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Dostupné online na adrese: <<http://zoul.fleuron.cz/typologie.pdf>>.
- POSNER, R. (1980): *Theorie des Kommentierens: Eine Grundstudie zur Semantik und Pragmatik*. Wiesbaden: Athenaion.
- QUIRK, R. – GREENBAUM, S. – LEECH, G. – SVARTVIK, J. (1985): *A Grammar of Contemporary English*. London: Longman.
- RULÍKOVÁ, B. (1966): K problematice některých typů vedlejších vět s výrazem *jak*. *Slovo a slovesnost*, 27, s. 300–316.
- RULÍKOVÁ, B. (1973): *Parenteze v současné češtině*. Praha: Academia.
- RULÍKOVÁ, B. (1987): Volně připojené a vložené výrazy v textu. In: F. Daneš – M. Grepl – Z. Hlavsa (eds.), *Mluvnice češtiny, 3: Skladba*. Praha: Academia, s. 670–678.
- SITTA, H. (1970): Sprachliche Mittel der Redesituierung. *Wirkendes Wort*, 20, s. 103–115.
- SLOTTY, F. (1936): Zur Theorie des Nebensatzes. In: *Travaux du Cercle Linguistique de Prague, 6: Études dédiées au Quatrième congrès de linguistes*. Prague: Jednota československých matematiků a fyziků, s. 133–146.
- Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd – Academia, 1960–1971.
- SVOBODA, K. (1961): Determinace platnosti sdělení v souvětích. In: *Slavica Pragensia*, 3. Praha: Universita Karlova, s. 127–136.
- SVOBODA, K. (1968): K poznávací hodnotě transformační metody v syntaxi souvětí stavby. In: *Slavica Pragensia*, 10. Praha: Universita Karlova, s. 161–170.
- SVOBODA, K. (1972): *Souvětí spisovné češtiny*. Praha: Universita Karlova.
- SVOBODA, K. (1973): O gramatické modálnosti se zřetelem k souvětí. In: *Otázky slovanské syntaxe*, 3. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, s. 233–241.
- ŠMILAUER, V. (1966): *Novočeská skladba*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- ŠTĚPÁN, J. (1990): On the frequency of connecting devices in fiction style. In: E. Hajičová – J. Horrecký – M. Těšitelová (eds.), *Prague Studies in Mathematical Linguistics*, 10. Praha: Academia, s. 121–132.
- ŠTĚPÁN, J. (2007): Ke komentujícím vedlejším větám se spojovacím výrazem *jak*. *Slovo a slovesnost*, 68, s. 101–116.
- ŠTĚPÁN, J. (2008–2009): Vedlejší věty komentující a větný rozbor. *Český jazyk a literatura*, 59, s. 229–232.
- TRÁVNÍČEK, F. (1942): K netázacím vedlejším větám s *-li, jestliže a jestli*. *Slovo a slovesnost*, 8, s. 124–130.
- TRÁVNÍČEK, F. (1951): *Mluvnice spisovné češtiny*, 2. Praha: Slovanské nakladatelství.
- ULIČNÝ, O. (1969): O polopredikativních konstrukcích z hlediska dvojzákladové transformace a komplexní kondenzace. *Slovo a slovesnost*, 30, 138–149.
- VACHEK, J. (ed.) (1966): *Travaux linguistiques de Prague, 2: Les problèmes du centre et la périphérie du système de la langue*. Prague: Academia.
- VALGINA, N. S. (1973): *Sintaksis sovremennogo russkogo jazyka*. Moskva: Vysšaja škola.

Zborovská 32, 150 00 Praha 5
 <stepan.josef@centrum.cz>